

A veszprémi Harmincegyesek utolsó parancsnoka, vitéz Pallaghy Dezső tábornok (1870–1953) élete

SZABÓ KRISTÓF AMADÉ

VITÉZ PALLAGHY DEZSŐ nyugalmazott tábornok, a m. kir. 31. (veszprémi) honvéd gyalogezred utolsó parancsnoka felvidéki kurtanemesi származású családba született 150 évvel ezelőtt, de a Pallaghy család eredetével és nemességével kapcsolatban teljes a bizonytalanság. Volt ugyan Krassó vármegyében egy Pallaghy János nevű főpénztárnok, aki 1795-ben nemességet és címet kapott. A *Királyi Könyvek* ezt a nemesítést említi a címer részletes leírásával, de nemesi előnév nélkül, és ez az okirat nem tud leszármazottakról sem.¹ Viszont az 1754–55. évi országos nemesi összeírásakor Bihar megyében Pallaghy Lászlót vették fel az igazolt nemesek közé. Élt egy ilyen nevű család a mai Szilágy megyében is. Az OSZK-ban őrzött gyászjelentések között van pallaghvári, van berettőújfalusi előnévű, illetve előnév nélküli Pallaghy is.² Ez pedig azt jelenti, hogy legalább három nemesi adományozásnak kellene lennie a *Királyi Könyvek*ben, de ott csak az 1795. évi található meg. Így tehát semmi bizonyíthatót nem lehet megállapítani a Pallaghy család előnévéről.³ A család a berettőújfalusi előnevet sem tudta hitelt érdemlően igazolni. Pallaghy Dezső ojtózi fegyverténye után, 1918 elején, a nemességet ojtózvölgyi vagy ojtózi, illetve balatonszepezdi előnévvel kérelmezte, de az összeomlás miatt már nem kapta meg.

Pallaghy Dezső tábornok

¹ Ugyanezek az adatok találhatóak meg NAGY 1862. IX. kötetében. Az itteni szócikk szerint a nemességet 1796. július 11-én hirdették ki.

² A Zemplén megyei Berettő község ma Szlovákiában van.

³ Kiss-Dobos László (1943–2020) volt operaházi ügyelő, nyugdíjba vonulása után családfakutató és blogíró szíves közlése.

A különböző genealógiai honlapokban és családi körben készített családfákban felbukkanó bistei előnévre sincs konkrét adat, de Pallaghy Mihály (Dezső nagyapja) 1798-ban a Zemplén megyei Bistén⁴ született. Igaz, Bistén egyetlen Pallaghyt sem kereszteltek. Egy biztos: a Pallaghy család ezen ága jellemzően a korabeli Abaúj és Zemplén vármegyékben élt. Mihály fia Mihály (Dezső apja) 1826-tól 1901-ig élt, görögkatolikus volt,⁵ 1864. szeptember 28-án vette nőül Felsőmérán a helybéli református Szepessy Katalint.⁶

Az 1866-ban született Béla és az 1869-ben született Kálmán után harmadiknak 1870. szeptember 8-án születik meg Dezső az Abaúj vármegyei Enyickén. Nem lévén helyben görögkatolikus templom, a gyermeket (bátyjaihoz hasonlóan) a közeli Bölzsén keresztelik meg.⁷ Még egy torzszülött fiúgyermek születik 1872-ben,⁸ aki mindössze 14 évet él.

Dezső középiskolai tanulmányait egy ideig az Enyickétől kissé távolabb fekvő Igló evangélikus főgimnáziumában végzi. Eleinte Kálmán bátyjával jár egyazon osztályba, de több tárgyból megbuknak, ezért osztályt ismételnék. Egy évig a kassai premontrei főgimnáziumba járnak, de itt is öt tárgyból megbuknak. Ekkor Dezső harmadszor is elkezd az első osztályt, de bátyja nélkül, immáron újra Iglón. Az itteni gimnázium évkönyveiben ui. először 1879-ben, 9 éves korában fordul elő a neve, mint elsős. 1880-ban nincs róla említés (ekkor jár a kassai premontreiekhez), majd 1881-ben újból elsősként szerepel. A következő két évkönyvben is szerepel⁹ De az 1884-es évkönyvben megint nincs. Talán egy évig magántanuló volt, talán otthon kellett segédkeznie nyomorék öccsének gondozásában. Majd az 1885-ös évkönyvben is szerepel ötödikesként, de többet nem.¹⁰

Elképzelhető, hogy rossz tanuló mivolta miatt apja íratta katonai intézetbe, hogy megtanulja a fegyelmet. (Megjegyzendő: Iglón és Kassán testnevelésből jeles volt.) A bécsi és a budapesti Hadtörténelmi Levéltár őrzi Pallaghy Dezső cs. kir.¹¹ hadapródi

⁴ Biste ma Szlovákiában van.

⁵ Néhány anyakönyvi kivonatban Parlagi alakban szerepel a neve.

⁶ Még két nemzedék esetében is lesz majd vegyes házasság!

⁷ Érdekesség, hogy az anyakönyvi kivonat tanúsága szerint az eredeti latin anyakönyvben Dionysius néven jegyzik be, de annak a keresztnévnek a magyar megfelelője Dénes!

⁸ Családi visszaemlékezések szerint Miksa, anyakönyvi bejegyzés szerint Emil Ágoston.

⁹ Családi hagyatékban megvan az 1884 júniusában kiállított harmadik bizonyítványa.

¹⁰ KISS-DOBOS 2017. 7–8. Forrás: www.csaladfablog.hu. Kiss-Dobos nem tudott az 1880. évi kassai osztályismétlésről. Azt, hogy Pallaghy Dezső bátyjával együtt ott járta másodsor az első osztályt, a kassai katolikus premontrei főgimnázium 1880. évi értesítője bizonyítja. Forrás: www.arcanum.hu

¹¹ Az Osztrák-Magyar Monarchia intézményeinek, hivatalainak jelzője 1889-ig császári-királyi (cs. kir.) volt, 1889-től pedig császári és királyi (cs. és kir.). Tehát Pallaghy Dezső még a cs. kir. hadapródiskolában kezdte tanulmányait, de már a cs. és kir. hadapródiskolából került első csapattestéhez. Rainer Pál úr szíves közlése.

kartotékjának egy-egy példányát. Ebből kitűnik, hogy tanulmányait 1886 és 1890 között végezte a temesvári cs. kir. hadapródiskolában.¹² Másodévesként 1887. szeptember 19-én veszik tényleges katonai állományba a cs. kir. 22. gyalogezred kötelékében. 1889-ben igen gyorsan emelkedik a ranglétrán: márciusban őrzetető, júniusban tizedes, augusztusban szakaszvezető. 1890 augusztusában hadapród tizedes és a cs. és kir. 12. (komáromi) gyalogezredhez vezénylik. Itt októberben címzetes őrmesterré, 1891 januárjában hadapród-tiszthelyetessé lép elő.¹³

Innentől a Rendeleti Közlönyökben követhető nyomon Pallaghy Dezső emelkedése a ranglétrán: 1891-ben a cs. és kir. 12-esektől áthelyezik a m. kir. 3. (debreceni) honvéd gyalogezred IV. zászlóaljához Zilahra,¹⁴ itt nemsokára hadnagy (21 évesen),¹⁵ 1895-től főhadnagy.¹⁶ 1899-ben a m. kir. 1. (budapesti) honvéd gyalogezredhez kerül,¹⁷ de egy év múlva, 1900 májusában máris áthelyezik Nagykanizsára, a 20. honvéd gyalogezred II. zászlóaljához.¹⁸ A katonai nyilvántartásban évente szuperlatívuszokban jellemzik Pallaghy Dezsőt. Kiemelik, hogy kitűnően lovagol, vív, ló, úszik, siel, sőt hegedül is. Példának álljon itt az 1900. évi jellemzése: *„Tiszteletre méltó nyílt jellem, víg kedélyű, nyugodt véralkatú, nagyon jó szellemi képességgel, gyors és helyes felfogással bír; a század harcászati vezetésében igen ügyes, nagyon jó oktató, a szabályzatokat jól ismeri és helyesen alkalmazza; mint ezredsegéd tiszt nagyon jól, mint ezredutasz tiszt kitűnően megfelelt, a lövészetben teljesen jártas, azt önállóan igen jól vezeti s ő maga is igen jó lövész, igen jól lovagol. Jól használható századparancsnok.”*¹⁹

Nagykanizsai szolgálati ideje alatt, 1901 nyarán a keszthelyi strandon tanújelét is adja kitűnő úszástudásának: egy fuldokló helyi lakost ment ki a Balatonból. Ezt az életmentést eleinte egy helyi lakosnak tulajdonítják a helyi sajtóban, de szemtanúk igazolása után hamar tisztázódik, hogy Pallaghy főhadnagy az életmentő.²⁰ Ennek a bravúrnak városszerte híre megy. A keszthelyi egyházi iskolában tanuló Virius Karolin (a filoxéravész legyőzésében jeleskedő Virius Vince szőlész-borász, lesencetomaji

¹² A bécsi Kriegsarchiv és a budapesti Hadtörténelmi Levéltár (HL) őrzi Pallaghy Dezső hadapródi kartotékjának egy-egy példányát. (HL I. 35. AKVI 28 012.) Kiss-Dobos erről nem tudott, ő azt gondolta, hogy Pallaghy Dezső a Ludovikán tanult.

¹³ Ezt a rendfokozatot később, 1908-ban zászlóssá nevezték át.

¹⁴ Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára (a továbbiakban: R. K.) 1891/29., 176–177.

¹⁵ R. K. 1891/61., 370.

¹⁶ R. K. 1895/18., 80–81.

¹⁷ R. K. 1899/13., 50–51.

¹⁸ R. K. 1900/24., 111.

¹⁹ HL VII. 243./383.

²⁰ *Balatonvidék*, 1901. júl. 07. Baleset fürdőzés közben. 5. *Balatonvidék*, 1901. júl. 14. Baleset fürdés közben. 5.

birtokfelügyelő lánya) is valószínűleg ekkor értesül az eseményekről. Nagybátyja, Faragó Lajos százados ekkor Pallaghy főhadnagy tisztjárta a nagykanizsai 20-asoknál. Valószínűleg ő hozza össze a partit Virius Karolin és Pallaghy Dezső főhadnagy között még 1901-ben. Pallaghy főhadnagy nemsokára megkéri Virius Vincétől leánya, Karolin kezét. Virius Vince, mint a menyasszony apja, 1902. április 22-én adja meg az engedélyt a házasságkötésre. Ezt a nyilatkozatot Faragó százados is aláírja, mint az egyik tanú, akárcsak az 1902. október 16-i tapolcai közjegyzői megállapodást is, amelynek egyik pontjában megállapodnak, hogy a születendő gyermekeik, nemüktől függetlenül, az anya vallását követik. Az október 28-i lesencetomaji esküvőn is Faragó Lajos százados az egyik tanú, mint Pallaghy főhadnagy bajtársa. Érdekes tény, hogy nem az akkori lesencetomaji plébános, hanem Dunst Ferenc keszthelyi plébános atya eskette Virius Karolint és Pallaghy Dezsőt Lesencetomajon. Nyilván azért, mert bár 1887-től az 1920-ban bekövetkezett haláláig keszthelyi plébános volt, lesencetomaji plébános korában Virius Vincét és Szalmássy Karolint is ő eskette 1878-ban, sőt Virius Karolint is ő keresztelte 1880-ban. És talán később is lelkiatyja lehetett, ezért járathatta Virius Vince a lányát Keszthelyen az apácákhoz iskolába, ahol Dunst atya 1887 óta volt városi plébános. Az esküvő másik tanúja pedig ugyanaz a Kárik Ferenc, aki Viriusék esküvőjén is Szalmássy Karolin tanúja volt, mint a menyasszony anyai nagybátyja.²¹

Pallaghy Dezső és Virius Karolin

²¹ Kiss-Dobos ezt nem értette és furcsállotta, hogy miért nem Hertelendy István akkori lesencetomaji plébános végezte a szertartást. KISS-DOBOS 2017. 8–9.

Az is érdekesség, hogy Pallaghy Dezső, még mint főhadnagy állt az oltár elé, de már akkor tudomása lehetett előléptetéséről: 4 nappal később, 1902. november 1-jei hatállyal lépett elő II. osztályú századossá.²² Továbbá görögkatolikusként vett feleségül egy római katolikus leányt. 1903-ban születik Ágota, akit a nagykanizsai helyettes anyakönyvvezető majdnem egy évig nem hajlandó anyakönyvezni arra hivatkozva, hogy az 1902. október 16-i megállapodásnak a születendő gyermekek vallására vonatkozó passzusa érvénytelen, mert a görög és a római katolikus vallás nem számít két külön vallásnak. A bürokratikus akadékoskodás kivédése végett Pallaghy százados 1904 januárjában áttér a római katolikus vallásra. 1904-ben végül a város polgármestere utasítja a helyettes anyakönyvvezetőt, hogy vezesse be a születési anyakönyvbe Pallaghy Ágotát. Ennek ellenére a bürokrata helyettes anyakönyvvezető jogi útra tereli az ügyet. A Kúria 1905 végén kelt jogerős végzése semmissé nyilvánítja az 1902. évi megállapodás említett szakaszát, de addigra az ügy okafogyottá válik, hisz a leánygyermek az anyja után mindenképpen római katolikus lett volna a korabeli törvény szerint.²³

1905-ben Pallaghy Dezső II. osztályúból I. osztályú századossá lép elő.²⁴ Ezekben az években nem születik újabb gyermeke Pallaghyéknak. Ez talán azzal magyarázható, hogy az 1904-ben nemesített Virius Vince pont azokban az években költözött fokozatosan és végleg Lesencetomajról a szepezdi birtokára, ahol 1899–1902 között saját villája is felépült, és ahol Virius Karolin talán sokat időzhetett szüleinél a kisgyerekekével, Ágotával az új állandó lakhelyükön. De talán segített is nekik a költözésben és a háztartásban, hisz egyetlen gyermek volt. Ugyan egy mindenek fiú is tartozott a családhoz, akit Viriusék neveltek fel és tanítottak ki, de ő 1904-ben állást keresett és talált. Feltételezhetően nem követte az őt felnevelő Viriusékat Szepezdre. Végül 1908 tavaszán megszületik a második leánygyermek, Katalin (még Kanizsán), de Pallaghy századost pár hónap múlva már áthelyezik a m. kir. 17. (székesfehérvári) honvéd gyalogezred kötelékébe.²⁵ Itteni szolgálata alatt kapja meg 1910-ben a Katonai Érdemkeresztet.²⁶ Büszkén emlegette később, hogy akkoriban ez a kitüntetés az akkori ezredparancsnokának, bollaházi Bolla Kálmánnak sem volt még meg.

1912-ben rövid időre újra a nagykanizsai 20-asokhoz helyezik,²⁷ de még abban az évben visszakerül a székesfehérvári 17-esekhez, ahol is a III., veszprémi zászlóalj parancsnoka lesz.²⁸ Közben betölti a tényleges katonai szolgálata 25. évét, ezért

²² R. K. 1902/42., 221. Akkor a századosi rendfokozat két osztályra oszlott.

²³ KISS-DOBOS 2017. 11–15.

²⁴ *Budapesti Közlöny*, 1905. nov. 01. 5.

²⁵ R. K. 1908/37., 298.

²⁶ R. K. 1910/35., 328.

²⁷ R. K. 1912/13., 117.

²⁸ R. K. 1912/28., 277.

Pallaghy Dezső és családja 1911-ben

megkapja a Katonai Tiszti Szolgálati Jelet. Ebben az időben átszervezik az addig négy zászlóaljból álló m. kir. honvéd gyalogezredeket három zászlóaljból állókká, így új ezredek is alakulnak. 1913. február 8-án így jön létre Veszprémben a 31. honvéd gyalogezred a 17/III., 17/IV. és a 13/IV. zászlóaljból.²⁹ Pallaghy Dezső I. osztályú százados március 1-jén a 17/IV-ből alakult 31/II. zászlóalj parancsnoka lesz.³⁰ 1913 őszén lép elő őrnaggyá.³¹

1914-ben kitör az első világháború. Augusztusban a 31. honvéd és a 31. népfelkelő gyalogezred a galíciai frontra indul. Pallaghy őrnagy ekkor az I. népfelkelő zászlóalj parancsnoka.³² Valamikor ősszel páratlan fegyvertényt hajt végre a Lublin környéki harcokban. A rosszul célzó népfelkelő katonái helyett, kitűnő reflexszel,

mesterlövészi teljesítménnyel kilő egy egész orosz géppuskaállásnyi legénységet, a lövészárokból pillanatokra felbukkanva mindig telibe találva a gépfegyverpajzs Achilles-sarkát, az irányzórést. Ezt a bravúrt 1915 januárjában több dunántúli sajtóorgánium is leközi.³³ Még 1914 novemberében ezért ismét megkapja az időközben osztályokra osztott Katonai Érdemkeresztet: ez alkalommal már a III. osztályú Katonai Érdemkeresztet a hadidíszítménnyel és a kardokkal.³⁴ 1915 áprilisában az uralkodó Legfelsőbb Dicsérő Elismerésben részesíti (Signum Laudis): megkapja a Bronz Katonai Érdeméremet.³⁵ Hősi fegyverténye is nyom a latban 1915. augusztusi alezredesi előléptetésekor.³⁶

²⁹ HERCZEGH 1936. 12.

³⁰ R. K. 1913/7., 53.

³¹ R. K. 1913/59., 552.

³² HERCZEGH 1936. 21.

³³ *Tapolczai Lapok*, 1915. jan. 03. 3. *Dunántúl*, 1915. jan. 09. 6. *Veszprémi Hírlap*, 1915. jan. 10. 4–5.

³⁴ R. K. 1914/74., 677.

³⁵ *Budapesti Közlöny* 1915. máj. 02. 1.

³⁶ R. K. 1915/87., 1238.

1915 márciusában a galíciái fronton szerzett lábfagyása miatt³⁷ hazaküldik a 31. pótzászlóaljhoz. Veszprém környékén, nehezen megmunkálható sziklás talajon, a keleti orosz arcvonal pontos műszaki rekonstrukciójával 1915/16-ban kitűnő gyakorlóteret létesített, ezért a pozsonyi IV. sz. honvéd kerületi parancsnokság 4763/916. számú rendeletével Dicsérő Oklevelet kap Schultheisz Emil altábornagy aláírásával. De ekkor, bár a 31-esek állományában marad, már a soproni honvéd főreáliskolában szolgál, mert a honvédelmi miniszter 1916. április végén oda nevezi ki oktatónak. Itt többször helyettesíti Reményi Ferenc ezredest, iskolaparancsnokot, annak szabadsága (illetve egyszer betegsége) idején. Így többek között I. Ferenc József bécsi temetése és IV. Károly budapesti koronázása alatt is, mert ezeken az eseményeken az iskolaparancsnok képviseli a soproni főreáliskolát.³⁸ Pallaghy alezredest 1917 februárjában a Magyar Természettudományi Társulat tagjai sorába is bevásztják.³⁹

A Pallaghy család 1916-ban

1917 nyarán Pallaghy Dezső alezredest már újra alkalmasnak nyilvánítják haretéri szolgálatra, ezért pont akkor, amikor rendes évi szabadságra menne, jön a parancs, hogy póttestéhez vonuljon be. Így augusztus 3-án a soproni 18-asok megbízott ezredparancsnokaként indul a Keleti-Kárpátokra, a román frontra, ahol az ojtózi csatában a túlerőben lévő román csapatok 12 támadását veri vissza egy nap alatt. Ezért a fegyvertényéért novemberben megkapja a III. osztályú Vaskorona Rendet a hadidí-

³⁷ Erre utal egy családi hagyatékban megtalált, élete végén, 1953-ban írt levelezőlapon, amikor fájdalmai kiújulását említi.

³⁸ Pallaghy Dezső soproni szolgálatáról lásd: A soproni honvéd főreáliskola iskolaparancsnoksági parancsai. 1916, 1917. HL V. 12.

³⁹ *Természettudományi Közlöny*, 1917. márc. 01. 244.

szítménnyel és kardokkal.⁴⁰ De 1918 januárjában visszavevénylik állományilletékes alakulatához, az ekkor már az olasz fronton harcoló 31-esekhez. A caporettoi áttörést követően a Monarchia csapatai – köztük a 31-esek is – az Isonzó völgyéből egészen a Piave folyóig nyomulnak előre. Ekkoriban – már az olasz fronton – nemesítési kérelmet nyújt be az uralkodónak és Kempelen Béla budapesti genealógus-heraldikussal is levelezést folytat nemesi címer ügyében.⁴¹ Időközben megkapja a Károly-csapatkeresztet és a német II. osztályú Vaskeresztet is.⁴²

Ugyancsak 1918 januárjában, az olasz fronton éri a kinevezés: a felsőbb parancsra más alakulatba átvonuló addigi ezredparancsnok utódaként ő lesz a 31. gyalogezred parancsnoka.⁴³ A fronton éri őt május folyamán az ezredesi előléptetés is.⁴⁴ Családjá csak később értesül erről. Az egyik napon felesége, Virius Karolin még „Nagyságos Pallaghy Dezső alezredes úrnak” küld tábori levelezőlapot,⁴⁵ pár nappal később Katalin leánya pedig már „Méltóságos Pallaghy Dezső ezredes úrnak” ír.⁴⁶ Május-júniusban Pallaghy ezredest még Bécsbe is rendelik egy gáztanfolyam elvégzésére,⁴⁷ onnan a frontra visszatérve ezrede élén részt vesz a második piavei csatában. A harcok alatt József főherceg vezérezredes arcvonal szemlét tart. Egy aknatűz következtében a főherceget kísérő három katona életét veszti, a főherceg sértetlen marad. A három katonát (akik a cs. és kir. 43. [karánsebesi] gyalogezred állományában voltak, ketten román nemzetiségűek) Pallaghy ezredes temetteti el. Ezt a főherceg a „nehéz idők” elmúltával, 1921-ben hálálja meg neki. Az időközben exhumált és egy keletebbre fekvő község temetőjébe áttemettet három katona sírját 1927-ben találják meg, ekkor sírkövet is állítanak nekik.⁴⁸

1918. június 19-én Szepezden meghal Virius Vince földbirtokos, Pallaghy Dezső apósa, akit 21-én temetik, de a temetésen Pallaghy ezredes nem tud részt venni a pont akkor zajló második piavei csata miatt.⁴⁹ Miután a csatát követően felsőbb parancsra a 31-esek visszavonulnak a Montello hegyről, Pallaghy ezredes egy hónapos szabadságra hazautazik.⁵⁰ Apósa halálhírével valószínűleg már odahaza, Szepezden szembe-

⁴⁰ R. K. 1917/145., 2740.

⁴¹ Családi hagyatékban maradtak fenn ezen iratok, levelek piszkozatai.

⁴² Ezek adományozásának pontos időpontjáról nem találtam forrást. Sz. K.

⁴³ HERCZEGH 1936. 308.

⁴⁴ R. K. 1918/109., 3184. szerint május 1-jei hatállyal, HERCZEGH 1936. 311. szerint május 17-én. A közlönybeli időpont a hitelesebb.

⁴⁵ Ebben megírja, hogy nem-hivatalosan már értesült az ezredesi előléptetéséről, de még nem volt ebben biztos.

⁴⁶ Erről családi hagyatékban fennmaradt tábori levelezőlapok tanúskodnak.

⁴⁷ HERCZEGH 1936. 312.

⁴⁸ Az *Est*, 1927. okt. 21. József főherceg három hős közkatonajának síremléket állíttatott egy olasz temetőben, 6.

⁴⁹ A csatáról bővebben: HERCZEGH 1936. 314–327.

⁵⁰ HERCZEGH 1936. 327–328.

sül. A piavei helyállásáért még júniusban felterjesztik a Lipót Rend lovagkeresztjére is,⁵¹ ezt azonban nem kapja meg, csak öt év múlva kapja a kitüntetés kicsinyített mását egy másik kitüntetés szalagján. Júliusban újólág részesül a Signum Laudis-ban: az Ezüst Katonai Érdemérmét kapja a kardok egyidejű adományozása mellett.⁵² Július 31-én visszatér ezredéhez és újra átveszi a parancsnokságot. Októberben a 31-esek visszavonulnak az egyre erősödő olasz támadás elől, novemberben leteszik a fegyvert és két hét alatt, több mint 300 km gyalogmenet után érnek Szentgotthárdra, ahonnan vasúton térnek haza Veszprémbe.⁵³ Ez idő alatt bekövetkezik a teljes összeomlás: kitör az „őszirózsás forradalom”, hivatalosan is véget ér a világháború. IV. Károly lemond előbb az osztrák, majd a magyar trónról is (hivatalosan: „visszavonul az államügyek intézésétől”), Magyarországon kikiáltják a köztársaságot, így Pallaghy Dezső nemesítéséből (amit ojtözvölgyi vagy ojtözi, illetve balatonszepezdi előnévvel kérelmezett) semmi sem lesz. A Lipót Rendet sem kapja meg, az események mindezt elsodorják. Az 1918. november 22-én hajnalban a veszprémi vasútállomásra beérkező 31-es honvédeket senki sem fogadja, a délelőtti tábori mise után az ezred feloszlik, mindenki megy, ki merre lát.⁵⁴

November vége és december vége között készülhetett az a fotó Pallaghy ezredesről, ahol összevissza öltözékben állt a fényképész elé: a békebeli dolmányhoz a fronton használatos szürke bricsesz nadrágot viseli, mellén a kitüntetések megszabott viselési sorrendje sincs rendjén; a porosz Vaskereszt rossz helyen van. Sapkáján már nem az uralkodó nevének monogramja, hanem piros-fehér-zöld sapkarózsa van, bal karján a fekete karszalag az apósa elvesztése miatt viselt gyászt jeleníti meg.⁵⁵

1919. január elsejei hatállyal hadügyminiszteri rendelettel sok honvédtiszt nyugállományba kerül, így Pallaghy Dezső ezredes is. Ezt a Budapesti Közlöny 1918. december 21-ei száma adja hírül. A nyugállományba helyezést az 1919. évi 52. és 72. számú Rendeleti Közlönyben foglalt 14 550/el. 31., illetve 16 034/el. 31. 1919. számú Kőrrendeletek szerint lefolytatott igazoló eljárás eredménye alapján közölték.

Pallaghy Dezső, mint nyugállományú ezredes, 1919-ben átveszi elhunyt apósa szepezdi birtokának irányítását. 1920-ban felterjesztik a III. osztályú után a II. osztályú Vaskorona Rendre is. Arra azonban nincs adat, hogy ezt is megkapta volna.⁵⁶ Még abban az évben levelezőlapot kap az őt melegen üdvözlő volt 31-es tisztársaitól Veszprémből. Fokozatosan a társadalmi életben is egyre több szerepet vállal a birtok

⁵¹ HL VII. 243./36 773.

⁵² Budapesti Közlöny 1918. júl. 31. 3–4.

⁵³ Az ezred hazatéréséről lásd HERCZEGH 1936. 341–343.

⁵⁴ Uo. 343.

⁵⁵ A felemás öltözködésnek az lehet az oka, hogy az összeomláskor akadozott a hadtáp szállítása is és nem volt elegendő megfelelő ruha.

⁵⁶ HL VII. 243. /42 156.

irányítása mellett. Elnöke lesz a Tapolcai Takarékpénztár Részvénytársaság igazgatóságának és az 1922-től 1940-ig működött Tapolcai Sertéshizlalda és Húsipari Részvénytársaságnak is,⁵⁷ no meg a Viriusteplepi Fürdőegyesületnek is. Egy ideig elnöke a Tapolcai Adófelszólamlási Bizottságnak,⁵⁸ tagja a budapesti Vinicola Rt. borforgalmazó cégnek is.⁵⁹ Emellett tagja a Balatoni Halászati és Horgászati Egyesületnek, a Balaton-felvidéki Vadásztársaságnak, szervezője a veszprémi honvéd emlékmű felállításának, továbbá Szepezden a római katolikus plébánia képviselő-testületének elnöke is.

1923-ban Pallaghy Dezső saját villát építtet a néhai apósáé mellé Viriusteplepen.⁶⁰ Ugyanebben az évben Horthy Miklós kormányzó az elmaradt háborús kitüntetést (a Lipót Rend kardos hadidíszítményes kicsinyített mását) a Magyar Koronás Bronzérem piros-fehér szegélyű, sötét smaragdzöld szalagján adományozza Pallaghy nyugállományú ezredesnek,⁶¹ aki 1924-ben – valószínűleg a korona inflálódása⁶² miatt, magasabb nyugdíj megállapítása végett – kérelmezi magasabb rendfokozatba történő kinevezését is, de a Honvédelmi Minisztérium elsőre elutasítja kérelmét azzal az indokkal, hogy nem szolgált az 1919-es rendcsinálásban szerepet játszott nemzeti hadseregben, és az azután szervezett honvédségben sem.⁶³

Egyik bajtársa magas minisztériumi posztra jutván, 1925-ben javasolja Pallaghy ezredesnek, hogy még egyszer kérelmezze az előléptetést és ő is latba veti minden befolyását. Láss csodát: 1926 márciusában Horthy Miklós kormányzó, az akkori legfőbb hadúr díjmentesen adományozza Pallaghy Dezsőnek a tábornoki rangot, vezérőrnagyi rendfokozattal. A pártfogó bajtárs előre gratulál Pallaghy vezérőrnagynak a kinevezésért,⁶⁴ megelőzve a hivatalos értesítést.⁶⁵

⁵⁷ *Magyar Compass* 1921–1943 közötti kötetei

⁵⁸ *Tiszti Címtár* 1938, 1940, 1941.

⁵⁹ *Gazdasági, Pénzügyi és Tőzsdei Compass*, 1926–1927., 1167.

⁶⁰ Ez 1995-ig áll.

⁶¹ HERCZEGH 1936. 327.

⁶² Az infláció bizonyítéka az is, hogy a Tapolcai Takarékpénztár Rt. a rendes évi közgyűlései mellett 1924-ben és 1925-ben is tart egy-egy rendkívüli közgyűlést, amelyeken az eredetileg 25 millió koronás részvénytökéjüket először 100 millió, majd 1 milliárd koronásra emelik. Ezek a közgyűléseken Pallaghy Dezső elnököl.

⁶³ Pallaghy ezredes mind az önálló keresettel nem rendelkező felesége (a Virius-birtok jog szerinti tulajdonosa), mind a két kiskorú leánygyermeké után családi pótlék folyósítását igényelte egy 1921-es rendelet értelmében. Hogy családját az infláció idején is eltarthassa, azért igényelte a magasabb nyugdíjjal járó magasabb rendfokozatot, nem valamiféle rangkórság miatt. (HL I. 31./1942. 4. oszt. ált. név szerint.)

⁶⁴ Az igazsághoz azért hozzátartozik, hogy sok irigye maradt Pallaghy tábornoknak, tekintve, hogy nem felelt meg a követelményeknek.

⁶⁵ A Pallaghy Dezső tábornoki előléptetésével kapcsolatos anyagok, iratok az egyik unokája, prof. dr. Kiss Gábor (1931–1994) hagyatékában vannak.

Szintén 1926-ban létesül Szepezden a 71-es főút hegyoldal alatti szakasza és a Zánka – Viriustelep vasúti megállóhely közötti jelenlegi nyomvonala. Ez utóbbi érinti a Virius-birtoktestet is. A kisajátítás végett a kivitelezés irányítója, bibarcfalvi Szabó Sándor mérnök egyeztet a birtokot irányító Pallaghy tábornokkal – és megismerkedik az ifjabbik leánygyermekkel, Katalinnal, akit 1927-ben Kővágóörsön feleségül is vesz. Szabó Sándor református, így a Pallaghy család történetében a harmadik nemzedéknél is vegyes házasság jön létre. Az is formabontó tényező, hogy Katalin két évvel korábban megy férjhez, mint öt évvel idősebb nővére, Ágota, aki viszont nemeskéri Kiss István vezérkari századossal ismerkedik meg. Az ő eljegyzésükre 1928. augusztus 20-án, Szent István király, Szepezd védőszentjének ünnepén kerül sor, esküvőjükre pedig 1929. január 21-én, ugyancsak Kővágóörsön. Az csupán a véletlen műve, hogy Katalin két ikerfia (Albert és Sándor) két nappal emez újabb esküvő előtt születik meg Budapesten. Szabó Sándor reverzalist ad, úgyhogy két ikerfia római katolikus lesz, de ez a házasság (talán a felekezeti különbözőség miatt?) már 1931-ben felbomlik. Szintén 1931-ben születik meg Ágota idősebbik fia, Gábor, majd 1939-ben az ifjabbik, István.

Horthy Miklós, aki 1920-ban létrehozta a világháborúban hősi fegyvertényt végrehajtott katonák számára a Vitézi Rendet, a rend főkapitányaként az 1929-ben, az akkor utolsónak tervezett avatásra jelentkezett, felterjesztett, de az akkori nagy létszám miatt kimaradt jelöltekkel együtt az 1930. május 25-én, a budai Vár Oroszlános udvarában rendezett zártkörű pótavatáson avatja vitézzé Pallaghy Dezső ny. tábornokot is, aki 3066. sorolási számmal⁶⁶ lesz a Rend tagja.⁶⁷

1930 őszén Veszprémben a Petőfi Színházban megalakul az egykori 31. honvéd gyalogezred bajtársi szövetsége is, amelynek elnökéül az ezred utolsó parancsnokát, vitéz Pallaghy Dezső ny. tábornokot választják.⁶⁸ A szövetségnek budapesti tagozata is alakul. A bajtársi szövetség megbízásából vitéz Herczegh Géza megírja a 31-esek történetét, krónikáját. Ez 1936-ban jelenik meg könyv alakban, majd 2014-ben reprint kiadásban.

Pallaghy Dezső néhai apósa emlékét is ápolja: 1935-ben vöröskő obeliszket állíttat Virius Vince emlékére a Virius-villa bejáratával szemben.⁶⁹ Ugyancsak 1935-ben tölti be 65. életévét Pallaghy Dezső, aki egy akkor hatályos kormányrendeletre hivatkozva magasabb nyugdíj folyósítását kérelmezi, amit meg is adnak neki. Az év novemberétől októberig visszamenőleg havi bruttó 600 pengő nyugdíjban részesül.⁷⁰

⁶⁶ SZ. N. 1931. 353.

⁶⁷ Ezen a pótavatáson a kormányzó kivételesen nem mond beszédet ANGELOVICS 2014. 19.

⁶⁸ HERCZEGH 1936. 351.

⁶⁹ Az emlékmű túléli a háborút, 1956-ot, de a privatizációt nem. 2000-ben a földdarab tulajdonjogát megszerzett helyi lakos elbontatja és egy utcával hátrébb, eldugott helyen állíttatja fel újra az obeliszket, ami végül 2018-ban, Virius Vince halálának centenáriumán kerül méltó helyre.

⁷⁰ A ténylegesen katonai állományban eltöltött 31 év, 3 hónap, 12 napnyi időt a háborús évek és a csapatszolgálatban eltöltött évek duplán számítása miatt 41 évben, 3 hónapban és 12 napban állapították meg a nyugdíj kiszámításához. HM 4. oszt. 496 956/1935., HL I. 31.

Vitéz Pallaghy Dezső a két háború közti időben előfizetője a Pesti Hirlapnak és a Pesti Hirlap Vasárnapjának: a heti bridsrejtvényekhez megfejtéseket küld be (legtöbbször helyes megfejtést), bár egyszer sem sorsolják ki nyertesnek. Többször adományoz 5 vagy 10 pengő összeget a hirlap jótékony célú adománygyűjtési akciói során.

1939 májusában, a második zsidótörvény-tervezet felsőházi vitája idején báró Prónay György memorandumot tesz le a Ház asztalára, amely azt kéri, hogy a Károly-csapatkeresztes, vagy más kitüntetéses zsidó tűzharcosoknak, hadifoglyoknak, valamint azok örökösének a vitathatatlan, teljes magyar állampolgári jogokat biztosítsák, miután ezek a zsidó tűzharcosok a nemzet őszinte hálijára és elismerésére érdemesek. Az iratot 103 tábornoki rangú, volt katonai személy írja alá, köztük vitéz Pallaghy Dezső is.⁷¹

1942. augusztus 4-én megövezvegyül, ekkor hal meg a budapesti Siesta Szanatóriumumban a szívritmiával Balatonfüreden is kezelt felesége, Vírúsz Karolin.

A Pallaghy család Balatonszepezden, 1944. augusztus 20. Állós sorban középen v. Pallaghy Dezső, mellette ikerunokái. Balra Szabó Sándor révfülöpi tanár; jobbra Szabó Albert Munkácsy díjas divattervező, iparművész. Pallaghy Dezső előtt ül özvegy Vírúsz Vincéné, tőle jobbra ifj. Kiss István, v. Kiss István altábornagy, a székesfehérvári II. hadtest parancsnoka és felesége, Pallaghy Ágota, a sor szélén idősebb fiuk, Prof. Dr. Kiss Gábor (ekkor a ciszterciák-egyenruhában és sapkával).

⁷¹ *Délamerikai Magyarország*, 1939. máj. 20. 103 volt tábornok követelt jogot a zsidó tűzharcosoknak. 3.

1943-ban a kormányzótól megkapja a Nemzetvédelmi Kereszt-kitüntetést is.⁷²

1944. augusztus 20-án Szent Istvánkor még együtt ünnepel a Pallaghy család a viriusi birtokon. Itt jelen van Pallaghy Dezső tábornok veje, az akkoriban altábornaggyá előléptetett vitéz Kiss István, a II. hadtest parancsnoka is. De három nappal később a románok átállnak a Vörös Hadsereghez, átsegítve őket a Kárpátokon. Vitéz Kiss Istvánt is azonnal Erdélybe vezénylik. A szovjet csapatokat senki nem tudja feltartóztatni, karácsonyra már a Balaton déli partján vannak. Az ágyúszó áthallatszik az északi partra is. A négy Pallaghy-unoka közül csak Albert vészeli át a háború idejét Viriuson. Ikertestvére hadapródként Németországba kerül, Kiss István altábornagy feleségét és fiait a németek szintén „átmentik” Németországba, ahová a szovjetek előrenyomulásakor Kiss István is követi őket. A Kiss család aztán hónapokig az amerikai megszállási zónában él, 1945 szeptemberében önként jönnek haza.

A szovjetek 1945. március 27-én érik el Balatonszepezdet, ugyanaznap menekítik ki a Szent Koronát az ezeréves Magyarország területéről.

A „felszabadulás” után 1945 nyarán Pallaghy Dezső felszólítást kap: utaljon ki rendszeresen élelmet, tejet egy háborúból vissza nem tért családapa feleségének és négy kisgyermekének, bármennyire sérelmes is. Ez év végén a Zala megyei igazoló bizottság Pallaghy Dezsőt „vezetésre alkalmatlan” végzéssel igazolja.⁷³

Rövid ideig be is csukják „izgatásért, rendszerellenes megnyilvánulásért” (a földosztáskor kirúgja a földbe vert cövekeket a Virius-birtokon).

1948. december 31-én meghal 91 éves anyósa, Virius Vincéné Szalmássy Karolin. A halála után szükséges vagyoneelosztást (Szalmássy- és Virius-javak) a leszármazottak körében Pallaghy Dezső idősebbik lánya, Ágota vezényli le. Ebben Pallaghy Dezső és Kiss István, nem lévén vérrokonok, nem érintettek. De az 1949 októberében lezajlott államosítás (amelynek során elveszik a Virius- és a Pallaghy-villákat) ezt az elosztást is felülírja. Pallaghy Dezső kénytelen veje, Kiss István otthonába költözni, de ott sem hagyják békén, mert mind ő, mind veje, Kiss István osztályellenségnek számít az új rendszerben.

A hatalom „diszkrét bája”: helyi lakosként Pallaghy Dezső is kap 1949 végén egy meghívót december 21-ére a kultúrterembe (a mai Bertha Bulcsú Közösségi Házba), a „népek nagy felszabadítója”, Sztálin 70. születésnapján megtartandó rendezvényre.⁷⁴

⁷² Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. 1943/8., 159. és egy helyesbítés: 1943/10., 249. A kitüntetést két évvel korábban, 1941-ben veje, vitéz Kiss István – akkor ezredes – is megkapta.

⁷³ Érdekes motívum: Pallaghy Dezső fogadalmat tesz, hogy mindaddig nem borotválkozik, amíg a szovjet megszálló csapatok Magyarország területén tartózkodnak. Szakállasan is temetik el.

⁷⁴ Az 1945 és 1953 közötti időszak történéseiről a családi hagyatékokban fellelt dokumentumok tanúskodnak.

Pallaghy Dezső 1950-ben, szakállasan, családjában

Élete végéről néhány családi levél és levelezőlap tanúskodik: 1953 februárjában beszámol az akkor már Budapesten albérletben élő unokájának a nehezévé vált életről, a kötelező beszolgáltatás gyötrelmeiről, panaszodik a Galíciában szerzett lábfagyása okozta fájdalmak kiújulásáról, és azt írja, hogy a múlt eseményeit – amin sajnós változtatni már nem lehet – feledni kell. Ez persze már egy élete alkonyán lévő, osztályellenségnek minősülő megkeseredett idős ember véleménye.

1953. június 5-én hal meg Balatonszepezden. Sírja apósa, Virius Vince sírja mellett található a helyi temetőben. Ma is élő dédunokái születését már nem éri meg.

De a múltat mégse felejtjük el! E célból születtek e sorok, hogy méltó emléket állítsunk a 31. honvéd gyalogezred utolsó parancsnokának, a kitűnő katonának.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Havi és hetilapok:

A Rendeleti Közlöny a magyar kir. honvédség számára, a Friss Ujság, a Kis Ujság, a Tapolcai Lapok, a Budapesti Hírlap, a Budapesti Közlöny, a Pesti Hírlap, a Pesti Napló, a Délamerikai Magyarság, a Dunántúl, a Fővárosi Lapok, a Félégyházi Híradó, a Köztelek, a Független Hírlap, a Halászat, a 8 Órai Ujság, Az Est, a Veszprémi Hírlap, a Magyar Közlöny, a Természettudományi Közlöny, a Magyarország, a Magyarság, a Nemzeti Ujság, Az Országos Hadászati Egyesület havilapja, a Veszprémi Szemle, a Központi Értesítő, az Ujság, az Uj Nemzedék, az

Uj Barázda, az *Uj Magyarország* lapszámai, a *Tiszti Címtár*, a *Magyar Compass*, a *Gazdasági, Pénzügyi és Tőzsdei Kompassz*, az MTI adatai a www.arcanum.hu oldal adattárából.⁷⁵

Iskolai értesítők

Az iglói evangélikus főgimnázium évkönyvei 1879–1885.

A kassai katolikus premontrei főgimnázium értesítője, 1880.

A veszprémi római katolikus főgimnázium értesítője, 1916.

A szegedi Állami Szent Imre Polgári Fiúiskola 1938. évi évkönyve.

A bécsi Kriegsarchivban található dokumentumok.

A Hadtörténelmi Levéltár dokumentumai: AKVI 28012. (I. 35. fond); HM 1942. 4. oszt ált. név szerint (I. 31.).

I. világháborús kitüntetési javaslatok 383., 2032., 22 417., 28 646., 30 306., 36773., 42156. (VII. 243.).

A soproni honvéd főreáliskola iskolaparancsnoksági parancsai. 1916, 1917. (HL V. 12. fond).

Prof. Dr. Kiss Gábor (1931–1994) és Szabó Albert (1929–2016) hagyatékaiban fellelt levelek, iratok, dokumentumok.

NAGY Iván (1862): *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. [IX. kötet.] Kiadja Ráth Mór, Pest.

KISS-DOBOS László (2017): *Nemeskériek. Adalékok vitéz Kiss István altábornagy családjához*. Kézirat. Budapest. Forrás: www.csaladfablog.hu

ANGELOVICS Helga (2014): *Vitéz avatások a két világháború között 1921–1938*. Első Század, 2014. tavasz.

NÉMETH Ferenc (2013): *Szepezdi krónika. (Adalékok Szepezd történetéhez)*. Kiadja a Balatonszepezdi Önkormányzat megbízásából a Viza Kft.

HERCZEGH Géza (1936): *A 31. veszprémi honvéd gyalogezred története*. A m. kir. veszprémi 31. honvéd gyalogezred Bajtársi Szövetsége megbízásából kiadta Sárík Gyula és Géza könyvnyomdai műintézete, Cegléd. Reprint 2014.

FÖLDESI Ferenc (2017): Ezüstkürt Veszprém háziezredeinek. *Veszprémi Szemle* 2017/2. 149–154.

SZ. N. (1931): *A tízéves Vitézi Rend 1921-1931*. Kiadja az Országos Vitézi Szék szerkesztőbizottsága, Budapest, I. Királyi Vár.

SZ. N. (1939): *Vitézek Albuma*. Merkantil ny., Budapest, 1939. Reprint 2003.

Hálás köszönet Németh Ferenc és Rainer Pál uraknak a segítőkész közreműködésért!

⁷⁵ A legtöbb újságcikket Németh Ferenc küldte át. Köszönet érte!